

Historian ja esihistorian rajoilla: onko historia tiede, metodi vain yleiskäsite

Jukka Korpela on
historian professori Itä-
Suomen yliopistossa.

Ilman aikaa ei ole historiaa, ja kaikki ajassa tapahtunut on historiaa. Historiaa ei ole ennen aikaa eikä sen jälkeen. Positivismi keskittyi tutkimusongelmien ratkaisun sijaan lähteiden käsittelyyn. Tällöin historiatiede rajasi itsensä vain kirjoitettuja dokumentteja arkistossa tutkivaksi tieteeneksi ja siirsi ajan taka-alalle. Kirjallisen menneisyyden aikaa ryhdyttiin kutsumaan historialliseksi ajaksi ja sitä edeltävää jaksoa esihistorialliseksi ajaksi.

Elämä ei rajoitu mihinkään lähdekategoriaan. Ei kukaan muinaisuuden ihminen todellistunut vain tuomiokirjalausemana tai kronikan pätkänä enempää kuin kivikirveenä, ruukkuna tai kolkkona. Lähteet ovat prosessoituja jätteitä menneisyydestä. Niitä käytetään, jotta ”mennyt saavutettaisiin”. Siten lähteet eivät sanele tieteenalaa vaan metodin. Tieteen tavoitteen kannalta tutkimuksen rajoittaminen metodien mukaan on yhtä mielekästä, kuin jos talonrakentaja päättäisi, että hän käyttää työssään vain kirvestä ja hylkää sahan, vasaran ja puukon.

Metodioppien mukaan yhteiskuntatieteet pyrkivät luomaan malleja, joilla ne selittävät yhteiskuntaa, eikä niiden mielenkiinto suuntaudu menneisyyteen vaan tulevaisuuteen. Kaikki nämä tieteet puhuvat tutkimuksessaan kuitenkin menneisyydestä, koska sieltä otetaan trendit, esimerkit ja todistukset. Menneisyyden tutkimuksen sanotaan taas opettavan ymmärtämään tätä päivää ja tulevaisuutta. Muinaisuuden antikvaariset yksityiskohdat eivät ole itsessään arvokkaita, vaan ne saavat merkityksensä vain osana sitä tutkimusselitystä, jolla tutkimusongelma ratkaistaan. Historiassa ollaan siis tekemisissä samojen asioiden kanssa kuin yhteiskuntatieteissä.

Kunkin erityisalueen historioitsija käyttää oman erityisalansa metodeja: taloushistorioitsija taloustiedettä, ilmastohistorioitsija meteorologiaa ja väestöhistorioitsija väestötiedettä. Arkeologin sanotaan käyttävän esineellisiä jätteitä muinaisuudesta. Tämän ”historian” erityisyys ei siis ole metodi vaan lähderyhmä. ”Esihistorian” ja ”historian” ero syntyykin vain positivismin lähtenäkökulmasta mutta ei itse tutkimusongelmasta käsin.

Historian kaikkein omin piirre on pyrkimys analysoida kutakin aikaa sen omista lähtökohdista. Historia etsii aikasidonnaisia käsitteitä ja lukee lähteitä niiden avulla, mutta nuo lähteet voivat olla ja ovatkin mitä tahansa menneisyyden jätteitä. Tieteenalojen sijasta pitäisikin puhua ihmistieteellisestä ajallisen muutoksen tutkimuksesta.

Positivistien luomat tieteenalarajat ovat haitanneet menneisyyden tutkimusta vakavasti, koska ne ovat karsinoineet tutkijoita omiin piireihin, joista ei olla kontakteissa toisiin kuppikuntiin. Kun keskitytään vain lähteiden keräämiseen, ei toisen lähderyhmän käsittelijällä voi edes periaatteessa olla mitään annettavaa. Vielä jokin vuosikymmen sitten eroteltiin yleinen ja Suomen historia niin tarkasti omiksi aloikseen, että yleisen historian tutkijoita ei otettu Suomen historiallisen Seuran jäseniksi!

Koska arkeologit eivät kuitenkaan voi välttää kirjallisten lähteiden tietoja silloin, kun niitä on tarjolla, johtaa suojamuurien pystyttäminen historiatieteen epäammattimaiseen hyväksikäyttöön ja omien tulosten pakottamiseen tämän väitteisiin. Aivan uusimpiin tutkimuksiin on tullut näin historiatieteen jo vuosikymmeniä sitten hylkäämiä nykyisen maailman käsitteitä kuten kansoja, valtioita ja kielellisiä identiteettejä. Eriytyisen suuri ongelma tämä on ollut luonnontieteellisessä muinaistutkimuksessa. Geenitutkijat ovat transponoineet muinaisuuteen kansallisromanttisia heimoja ja nykyisiä hallintorajoja.

Vältettäessä esineellisiä lähteitä historioitsijat ovat taas rajanneet maailmastaan koko eikirjallisen kulttuurin, eikä arkeologien tuloksia ole luettu avoimin mielin. Usko kirjallisten lähteiden totuuteen on harhauttanut luulemaan, että ne välittäisivät menneisyyden kokonaisuuden, joten niiden kanssa ristiriidassa oleva esineellinen löytö on vain kuriositeetti, jonka voi ohittaa. Näin on luotu niin harhainen keskiajan asutuskartta kuin ajatus siitä, että ulkomaalainen kirjuri olisi kirjannut täsmällisesti itäsuomalaisen uskonnollisia tunteja: näin löydettiin keskiajan ortodoksit Karjalan metsistä.

On toki totta, että jokaisella tutkijalla on ammattitaitonsa. Ei ole ammattimaista, että jonkin erityisalan tutkija esiintyy koko menneisyyden yleisasiantuntijana: keskiajantutkija ei voi olla

talvisodan asiantuntija eikä päinvastoin. Työvälineethän pitää kaikessa työssä hallita. Usko uni-versaaliin historianammattilaisuuteen on johtanut tarinankerronnan pesiytymiseen osaksi tieteenharjoitusta. Asiantuntijan pitää toimia asiantuntijana eikä mielipideautomaattina, uutisjutun kuvituksena tai tilaisuuden ohjelmaumerona.

Maailman ymmärtäminen edellyttää kokonaisvaltaista otetta: maailmaa ei voi rajata tutkimuksen metodien näkökulmasta eikä hylätä todellisuudesta sitä, mitä ei itse osaa. Perinteinen ongelmaratkaisu on tehdä yhteisprojekti, jossa eri metodien erityisasiantuntijat kirjoittavat samasta kysymyksestä omasta näkökulmastaan erillisartikkeleita. Tuloksena on hajanaisia ja epätasaisia esityksiä ja lähde-esittelyitä. Perinteisen historioitsijan paikka on kokonaisuudessa kummallinen siksi, että hänellä ei ole omaa metodista lokeroaan puolustettavana. Hän kuorruttaa projektin kansallisromanttisella visiolla, joka ei perustu tutkimukseen vaan uskomuksiin ja kliseisiin.

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tutkimus tarkoittaa perusteltuja puheenvuoroja aiheestaan. Siksi tekijän pitäisi olla yhtenäinen eli joko yksi tekijä sanomassa oman tulkintansa kymmeneen erityisasiantuntijoiden tuella tai sitten useita tekijöitä allekirjoittamassa yhtenäistä tekstiä yhteisenä manifestina. Onkin syytä oppia ymmärtämään laajalti eri metodeilla tehtyä menneisyystutkimusta, käyttää sitä hyväkseen ja konsultoida tutkimuksen kuluessa toisia erityisasiantuntijoita kuten lääkäri tekee hoitaessaan potilasta. Historia ei ole oma tieteenalansa, vaan se on kaiken menneisyystutkimuksen yhdistelmä: arkeologi, taloushistorioitsija ja paleoekologi ovat tasavertaisia historian tutkijoita, eikä esihistoriaa ole olemassa muuten kuin teologisenä visiona ajasta ennen paratiisia.